

आदर्शप्रश्नपत्रम् 2023-24

कक्षा - दशमी

संस्कृतम् (सम्प्रैषणात्मकम्) कोड् सङ्ख्या - 119

समयः होरात्रयम्

अङ्कयोजना उत्तरसङ्केताश्च

सम्पूर्णाङ्काः 80

अवधातव्यम् -

1. अङ्कयोजनायां प्रदत्तानि उत्तराणि निदर्शात्मकानि सन्ति । प्रदत्तानि उत्तराणि अतिरिच्यापि सन्दर्भानुसारम् अन्यानि उत्तराणि भवितुम् अर्हन्ति ।
2. आन्तरिकविकल्पात्मकेषु प्रश्नेषु यद्यपि स्पष्टतया निर्देशः दत्तः अस्ति यत् केवलं प्रश्नद्वयम् अथवा प्रश्नत्रयम् इत्यादिकम् उत्तरं दातव्यं तथापि यदि छात्रः अतिरिक्त-प्रश्नानाम् उत्तराणि लिखति तर्हि छात्रहिताय निर्णयः कर्तव्यः । यथा चित्रवर्णने पञ्चवाक्यानां लेखनम् अभीष्टं परं छात्रः यदि सप्तवाक्यानि लिखति तर्हि तत्र केवलं प्रथम-पञ्चवाक्यानां न अपितु यानि वाक्यानि उत्तमानि सन्ति तेषां मूल्याङ्कनं करणीयम् ।
3. गद्यांशे श्लोके नाट्यांशे वा पृष्ठाः प्रश्नाः अवबोधात्मकाः सन्ति । अतः विद्यार्थिनः एतेषु प्रदत्तशब्दानां स्थाने समभाव-पर्यायवाचि-शब्दानां प्रयोगं कर्तुं शक्नुवन्ति । तदर्थम् अङ्काः देयाः । यदि विद्यार्थिनः उत्तरलेखन-समये समुचितानां विभक्तीनां वचनानां च प्रयोगं न कुर्वन्ति तर्हि अंशतः अङ्काः कर्तनीयाः न तु सम्पूर्णाङ्काः ।
4. त्रुटिपूर्णवर्तन्यै व्याकरणात्मक-प्रयोगाय च अनुपाततः अङ्काः कर्तनीयाः न तु सम्पूर्णाङ्काः ।
5. आंशिक-दृष्ट्या समुचितेभ्यः उत्तरेभ्यः अपि अङ्काः देयाः ।
6. रचनात्मक-कार्ये वाक्यरचना प्रमुखा न तु वाक्यसौन्दर्य-तत्त्वम् । अतः आंशिकवाक्यशुद्धये अपि अङ्काः देयाः ।

भागः 'क'

अपठितावबोधनम्

		भागः 'क'	
		अपठितावबोधनम्	
1	गद्यांशः		
	अ एकपदेन उत्तरत -	(केवलं प्रश्नद्वयम्)	
	(i) संस्कृतभाषा/संस्कृतम्		1×2=2
	(ii) ऋतवः		
	(iii) भारतम्/भारतदेशः		
	आ पूर्णवाक्येन लिखत -	(केवलं प्रश्नद्वयम्)	
	(i) भारतीयाः भारतं विश्वगुरुं कर्तुं प्रयतन्ते ।		2×2=4

	<p>(ii) विविधतायाम् एकता एव अस्माकं संस्कृतेः प्रधानम् अभिधानम् ।</p> <p>(iii) भारतस्य वैशिष्ट्यमेतद् सर्वदा निरन्तरं च भवेद् इति सर्वैः भारतीयैः काम्यते ।</p> <p>इ अस्य अनुच्छेदस्य कृते उपयुक्तं शीर्षकं संस्कृतेन लिखत –</p> <p>विविधतायाम् एकता, भारतस्य विविधता/विशिष्टता ।</p> <p>छात्रस्य उत्तरं दृष्ट्वा छात्रहिताय समुचितः निर्णयः करणीयः ।</p> <p>ई यथानिर्देशम् उत्तरत (केवलं प्रश्नत्रयम्)</p> <p>(i) (घ) प्रकृतिः</p> <p>(ii) (ख) अभिधानम्</p> <p>(iii) (ग) अस्ति</p> <p>(iv) (क) अनेकतायाम्</p>	<p>1</p> <p>1×3=3</p>
	<p>भागः 'ख'</p> <p>रचनात्मकं कार्यम्</p>	
<p>2.</p>	<p>पत्रलेखनम्</p> <p>परीक्षाभवनात्</p> <p>तिथिः</p> <p>प्रिय (i) तनिष्क !</p> <p>शुभाशीषः ।</p> <p>ह्यः एव मातुः (ii) पत्रं प्राप्तम् । माता अद्यत्वे पठने तव (iii) अरुचिं दृष्ट्वा चिन्तिता अस्ति । त्वं पठनं त्यक्त्वा चलदूरभाषयन्त्रेण (iv) क्रीडने रतः भवसि । अर्धवार्षिक-परीक्षायाम् अपि तव (v) अङ्काः न्यूनाः आगताः । एतद् तु न (vi) उचितम् । यद्यपि क्रीडनम् अपि (vii) स्वास्थ्याय आवश्यकं परं तत् शारीरिकं भवेत् । क्रीडनेन सह पठनम् अपि अत्यावश्यकम् । ये चलदूरभाषयन्त्रेण अत्यधिकं समयं वृथा यापयन्ति ते न केवलं (viii) मानसिकरूपेण अस्वस्थाः भवन्ति अपितु जीवने असफलाः अपि । अतः मम (ix) परामर्शः अस्ति यत् समयस्य महत्त्वम् अवगत्य (x) त्वं ध्यानेन पठ । मातृपितृचरणयोः मे प्रणामाः कथनीयाः ।</p> <p>तव अग्रजः,</p> <p>मोहितः</p>	<p>½×10=5</p>

<p>3. चित्रवर्णनम्</p>	<p>अत्र छात्रेभ्यः संक्षिप्तवाक्यरचना अपेक्षिता वर्तते । केवलं वाक्यशुद्धिः द्रष्टव्या । अस्य प्रश्नस्य प्रमुखम् उद्देश्यं वाक्यरचना अस्ति । वाक्यं दीर्घम् अस्ति अथवा लघु इति महत्त्वपूर्णं नास्ति । प्रतिवाक्यम् अर्धः अङ्कः भावस्य कृते अर्धः अङ्कः च व्याकरणदृष्ट्या शुद्धतानिमित्तं निर्धारितः अस्ति । मञ्जूषायां प्रदत्ताः शब्दाः सहायतार्थं सन्ति । छात्रः तेषां वाक्येषु प्रयोगं कुर्यादेव इति अनिवार्यं नास्ति । छात्रः स्वमेधया अपि वाक्यानि निर्मातुं शक्नोति । मञ्जूषायां प्रदत्तानां शब्दानां विभक्तिं परिवर्तनं कृत्वा अपि वाक्यनिर्माणं कर्तुं शक्यते ।</p> <p style="text-align: center;">अथवा</p> <p>अनुच्छेदलेखनम्</p> <p>अयं विकल्पः सर्वेभ्यः अस्ति । छात्राः मञ्जूषायां प्रदत्तानां शब्दानां विभक्तिं परिवर्तनं कृत्वा अपि वाक्यनिर्माणं कर्तुं शक्नुवन्ति । अतः अङ्काः देयाः । अस्य मूल्याङ्कनाय अन्ये नियमाः चित्रवर्णनस्य अनुगुणं पालनीयाः ।</p>	<p>1×5=5</p> <p>1×5=5</p>
<p>4. कथापूर्तिः-</p>	<p>एकः टोपिकाविक्रेता आसीत् । सः एकदा (i) टोपिकाः विक्रेतुं ग्रामान्तरं गच्छन् आसीत् । (ii) मार्गे सः श्रान्तः अभवत्, अतः (iii) वृक्षस्य अधः स्थित्वा शयनम् अकरोत् । तत्र बहवः वानराः आसन् । (iv) ते तस्य टोपिकाः स्वीकृत्य वृक्षस्य उपरि अतिष्ठन् । (v) यदा टोपिकाविक्रेता जागृतः अभवत् तदा सः टोपिकाः न दृष्ट्वा बहु (vi) दुःखी अभवत् । सः एकम् (vii) उपायम् अकरोत् । सः वानराणां पुरतः स्थित्वा स्वटोपिकां दूरम् अक्षिपत् । (viii) अनुकरणशीलाः वानराः अपि स्व-स्वटोपिकाः अधः (ix) अक्षिपन् । चतुरः टोपिकाविक्रेता टोपिकाः एकत्रीकृत्य प्रसन्नः भूत्वा ततः (x) अगच्छत् । अतः कथ्यते- बलात् बुद्धिः श्रेष्ठा ।</p> <p style="text-align: center;">अथवा</p> <p>संवादपूर्तिः</p> <p>जनकः - पुत्र केशव! (i) त्वम् एतावद्-ध्यानेन किं पठसि ?</p> <p>पुत्रः - हे जनक! अहं 'गीतां' पठामि ।</p> <p>जनकः - शोभनम् , 'गीता' इति बहु उत्तमः ग्रन्थः अस्ति । 'गीता' महाभारतस्य भागः अस्ति यस्मिन् सप्तशत श्लोकाः सन्ति ।</p> <p>पुत्रः - आम्, (ii) एतेषु श्लोकेषु श्रीकृष्णस्य ज्ञानवर्धकाः उपदेशाः सन्ति ।</p>	<p>½×10=5</p> <p>1×5=5</p>

	<p>जनकः - सत्यम् । किं त्वं जानासि यत् महाभारतस्य लेखकः कः अस्ति ?</p> <p>पुत्रः - आम् , जनक! (iii) अस्य लेखकः महर्षिः वेदव्यासः अस्ति ।</p> <p>जनकः - उत्तमम्, संस्कृतस्य प्रसिद्धौ ग्रन्थौ कौ ?</p> <p>पुत्रः - अहं मन्ये, (iv) एतौ प्रसिद्धौ ग्रन्थौ 'रामायणम्' 'महाभारतम्' च स्तः ।</p> <p>जनकः - सत्यम्, त्वं बहु जानासि । अहं बहु प्रसन्नः अस्मि ।</p> <p>पुत्रः - धन्यवादः पितः! (v) अहं पठामि अतः जानामि ।</p>	
	भागः 'ग' अनुप्रयुक्तव्याकरणम्	
5.	<p>सन्धिः सन्धिच्छेदश्च (केवलं प्रश्नचतुष्टयम्)</p> <p>(i) सर्वे+अत्र</p> <p>(ii) ह्येनम्</p> <p>(iii) उत्+दण्डः</p> <p>(iv) क्रोधः + एषः</p> <p>(v) चक्षुर्हीनः</p>	1×4=4
6.	<p>समासः विग्रहः च (केवलं प्रश्नचतुष्टयम्)</p> <p>(i) (ख) सूर्योदयस्य भूमिः</p> <p>(ii) (ग) यूथं पाति इति</p> <p>(iii) (ख) यथासमयम्</p> <p>(iv) (क) करुणया सह</p> <p>(v) (घ) व्यासः च नारदः च</p>	1×4=4
7.	<p>प्रत्ययाः (केवलं प्रश्नचतुष्टयम्)</p> <p>(i) (ख) विपुल + टाप्</p> <p>(ii) (घ) चक्षुस् + मतुप्</p> <p>(iii) (ग) पुरी</p> <p>(iv) (क) सामाजिकम्</p> <p>(v) (ख) अवक्र+तल्</p>	1×4=4

8.	वाच्यम् (केवलं प्रश्नत्रयम्) (i) अध्ययनम् (ii) अस्माभिः (iii) अहम् (iv) पठ्यते	1×3=3
9.	समयः (केवलं प्रश्नत्रयम्) (i) चतुर्वादने (ii) सपाद-पञ्चवादने (iii) पादोन-अष्टवादने (iv) सार्ध-द्विवादने	1×3=3
10.	अव्ययपदानि (केवलं प्रश्नचतुष्टयम्) (i) इतस्ततः (ii) एव (iii) च (iv) अपि (v) इदानीम्	1×4=4
11.	अशुद्धसंशोधनम् (केवलं प्रश्नत्रयम्) (i) (ख) तौ (ii) (ख) कीदृशी (iii) (घ) जानासि (iv) (क) अपृच्छत्	1×3=3
भागः 'घ' पठितावबोधनम्		
12.	गद्यांशं पठित्वा प्रदत्तप्रश्नानाम् उत्तराणि संस्कृतेन लिखत – अ. एकपदेन उत्तरत। (केवलं प्रश्नद्वयम्) (i) कपयः/वानराः	5 1/2×2=1

	<p>(ii) यूथपतिः (iii) तृणेषु</p> <p>आ. पूर्णवाक्येन उत्तरत । (केवलं प्रश्नद्वयम्)</p> <p>(i) साश्रुनयनो यूथपतिः सगद्गदम् उक्तवान्- रसनास्वादलुब्धाः यूयम् अस्य सुखस्य कुपरिणामं न जानीथ । अहं तु वनं गच्छामि । (ii) मेषः दाहवेदनया भूमौ लुठति । (iii) वह्निना जाज्वल्यमानशरीरः मेषः अश्वशालां प्रविशति ।</p> <p>इ. निर्देशानुसारम् उत्तरत । (केवलं प्रश्नद्वयम्)</p> <p>(i) कपयः (ii) साश्रुनयनः (iii) क्षितौ</p>	<p>1×2=2</p> <p>1×2=2</p>
13.	<p>पद्यांशः पठित्वा प्रदत्तप्रश्नानाम् उत्तराणि संस्कृतेन लिखत -</p> <p>अ. एकपदेन उत्तरत - (केवलं प्रश्नद्वयम्)</p> <p>(i) अपूर्वः (ii) सञ्चयात् (iii) सुखम्</p> <p>आ. पूर्णवाक्येन उत्तरत - (केवलं प्रश्नद्वयम्)</p> <p>(i) पापिनां सदा दुःखं भवति । (ii) भारत्याः कोशः व्ययतो वर्धते । (iii) मनुष्यः साधुवृत्तिं समाचरेत् ।</p> <p>इ. निर्देशानुसारम् उत्तरत । (केवलं प्रश्नद्वयम्)</p> <p>(i) विद्यते (ii) सुखम् (iii) कोशः</p>	<p>5</p> <p>½×2=1</p> <p>1×2=2</p> <p>1×2=2</p>
14.	<p>अधोलिखितं नाट्यांशं पठित्वा प्रदत्तप्रश्नानाम् उत्तराणि संस्कृतेन लिखत -</p> <p>अ. एकपदेन उत्तरत । (केवलं प्रश्नद्वयम्)</p> <p>(i) पुत्रम् /द्रौणिम्/ अश्वत्थाम्नम्/ द्रौणपुत्रम्/ आचार्यपुत्रम् (ii) द्रौणिम् (iii) चपला</p>	<p>5</p> <p>½×2=1</p>

	<p>आ. पूर्णवाक्येन उत्तरत । (केवलं प्रश्नद्वयम्)</p> <p>(i) यदि ब्रह्मशिरो नाम अस्त्रं प्रयुज्यते तर्हि सर्वा पृथ्वी दग्धा स्यात् ।</p> <p>(ii) द्रोणेन अर्जुनाय प्रीत्या मनसा ब्रह्मास्त्रशिक्षा प्रदत्ता ।</p> <p>(iii) अश्वत्थामा स्वपितुः द्रोणात् ब्रह्मशिरो नाम अस्त्रं प्राप्तवान् ।</p> <p>इ. निर्देशानुसारम् उत्तरत । (केवलं प्रश्नद्वयम्)</p> <p>(i) अलम्</p> <p>(ii) भवान्</p> <p>(iii) पृथ्वी</p>	<p>1×2=2</p> <p>1×2=2</p>
<p>15.</p>	<p>प्रश्ननिर्माणं कुरुत - (केवलं पञ्चप्रश्नाः)</p> <p>(i) मम पिच्छानाम् कीदृशं सौन्दर्यम् ?</p> <p>(ii) अयं पुरुषः किं चरति ?</p> <p>(iii) राजा कस्मै चक्षुः समर्पितवान् ?</p> <p>(iv) एतद् केषु/कुत्र न प्रयोक्तव्यम् ?</p> <p>(v) मधुरभाषिणी का पुरुषं प्रह्लादयति ?</p> <p>(vi) वयं कानि द्रष्टुम् उत्सुकाः स्मः ?</p>	<p>1×5=5</p>
<p>16.</p>	<p>अन्वयः-</p> <p>अन्वयः - पिता पुत्राय (i) बाल्ये महत् (ii) विद्याधनं यच्छति । अस्य पिता किं तपः (iii) तेपे इति (iv) उक्तिः तत्कृतज्ञता (मन्यते) ।</p> <p>अथवा</p> <p>भावार्थे रिक्तस्थानपूर्तिः</p> <p>हे महाबाहो! अत्र संशयः नास्ति यत् एतत् (i) मनः अतीव चञ्चलम् अस्ति । इदं (ii) बहुकष्टेन नियन्त्रितं भवति परन्तु यदि वयं पुनः पुनः (iii) अभ्यासं कुर्मः, विरक्ताः च भवामः तदा निश्चयेन एतत् वशीकर्तुं (iv) शक्नुमः ।</p>	<p>½×4=2</p> <p>½×4=2</p>
<p>17.</p>	<p>प्रसङ्गानुकूलम् उचितार्थम् (केवलं प्रश्नचतुष्टयम्)</p> <p>(i) (ग) कल्याणम्</p> <p>(ii) (क) सर्वदायिनी</p> <p>(iii) (ख) भोजनशालाम्</p> <p>(iv) (घ) घटः</p> <p>(v) (ख) वशीकरणम्</p>	<p>1×4=4</p>

18.	<p>पठितकथा-पूर्ति: -</p> <p>एकदा भगवान् बोधिसत्त्वः (i) शिवीनां राजा अभवत् । सः महान् दानी, विनयशीलः, वृद्धोपसेवी च (ii) आसीत् । तस्य दानशीलताम् श्रुत्वा (iii) अन्येभ्यः देशेभ्योऽपि जनाः तस्य देशम् आयान्ति स्म । एकदा शक्रः अपि तस्य (iv) दानशीलतां परीक्षितुम् आगच्छत् । सः नेत्रहीनयाचक-रूपेण आगत्य तं राजानम् एकं (v) नेत्रम् अयाचत । राजा तस्मै चक्षुर्द्वयमेव प्रायच्छत् । प्रसन्नः (vi) शक्रः कतिपयेभ्यः दिनेभ्यः पश्चात् पुनः राज्ञः पुरतः उपस्थितः अभवत् । सः राज्ञः त्यागवृत्तिं प्रशंसन् नेत्रद्वयमपि प्रत्यस्थापयत् । अपि च शतयोजनपर्यन्तं (vii) शैलानां पारं द्रष्टुं समर्थः भव इति तस्मै वरम् अयच्छत् । उच्यते अपि- नास्ति त्यागसमं (viii) सुखम् ।</p>	$\frac{1}{2} \times 8 = 4$
-----	---	----------------------------

-----0000-----